

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВАНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

І. Є. ЗОЗУЛЯ

Полікультурне виховання стало окремою галуззю педагогічної науки з другої половини ХХ ст. Важливість полікультурного виховання обумовлена в наш час розширенням міжнародного співробітництва. Взаємодія вимагає діалогу між націями та їх культурами. Сьогодні необхідно забезпечити належне входження в український соціум тих студентів, які навчаються в багатьох українських ВНЗ, створити умови для їх відкритості до нових культурних цінностей, до нових ідей. Іноземні студенти повинні розуміти та вивчати культурні цінності українського народу, вміти вести конструктивний діалог з представниками інших соціокультурних спільнот. Ці фактори актуалізують дослідження полікультурного виховання іноземних студентів. Метою статті є визначення критеріїв, показників та рівнів полікультурної вихованості іноземних студентів.

Критерії, показники та рівні полікультурної вихованості іноземних студентів складають діагностичний інструментарій, що необхідний для визначення напрямків та перевірки ефективності роботи з полікультурного виховання. Педагогічна діагностика є важливим етапом дослідно-експериментального дослідження. З. І. Слєпкань трактує діагностування як процес виявлення і оцінювання тих властивостей особистості, що цікавлять дослідника. Педагогічне діагностування є частиною наукової системи контролю, що безпосередньо пов'язана із процесом виявлення рівня знань, умінь і навичок, розвитку вихованості, оцінювання реальної поведінки студентів [7, с. 145]. Діагностику слід розглядати як з'ясування умов і обставин, у яких відбувається процес навчання; отримання чіткого уявлення про ті причини, які сприяють чи перешкоджають досягненню необхідних результатів.

У Словнику іншомовних слів «критерій» потрактовано як «мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознаку, взяту за основу класифікації» [8, с. 305]. Критерій допомагає визначити ступінь вихованості іноземних студентів, з'ясувати, чи досягнуто цілей полікультурного виховання, чи є дієвими застосовані психолого-педагогічні умови формування полікультурної вихованості. Комплексне застосування критеріїв та відповідних показників допомагає об'єктивно оцінити рівень сформованості полікультурної вихованості в іноземних студентів, визначити програму її формування та оцінити результативність цієї роботи.

Аналіз наукової педагогічної літератури показує, що на сьогодні ще немає остаточного загального підходу до вимірювання вихованості. На думку І. П. Подласого, критерії вихованості – це теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості. Вчений вважає, що визначення рівнів вихованості – це також тестування, тільки з тією різницею, що тестом слугує не теоретичне завдання, а практична поведінка молодої людини в певній ситуації, виконання нею необхідних дій, що свідчать про наявність чи відсутність певних якостей [6, с. 32]. І. П. Подласий також зазначає, що за спрямованістю, способом та місцем критерії вихованості можна умовно поділити на дві групи: перші – пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі – судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості; другі – пов'язані з явищами, що приховані від очей дослідника, – мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями [6, с. 33].

Ми розглядаємо критерії полікультурної вихованості як засіб для визначення її стану, результативності та ефективності, на основі якого можна стверджувати, чи досягається мета полікультурного виховання іноземних студентів. При розробленні критеріїв оцінки рівня сформованості полікультурної вихованості іноземних студентів було враховано досвід таких вчених, як В. В. Бойченко, О. Н. Джуринський, Ю. О. Карягіна, А. К. Солodka, І. П. Подласий та ін. [2, 3, 4, 6, 9]. При цьому було також використано думки науково-педагогічного складу Вінницького національного технічного університету. У цій роботі мали значення такі методи, як аналіз літератури (монографій, навчальних посібників), спостереження, бесіди з викладачами, кураторами навчальних груп та студентами, метод експертних оцінок, а також анкетування.

Як зазначає Н. Є. Мойсеюк, про вихованість людини можна зробити висновок, беручи до уваги такі її якості, як порядність, чесність, совісність, правдивість, справедливість, працелюбність, гідність, честь, дотримання слова, вірність. Важливо при цьому також враховувати ставлення людини до

інших. Тут має значення її повага до старших, свого роду тактовність, толерантність, ствердження гуманних стосунків [5, с. 420].

Необхідно зазначити, що на сьогодні педагоги розробили різні критерії оцінки полікультурної вихованості. Зокрема, на думку Ю. О. Карягіної, розвиток полікультурної особистості можна прослідкувати через набуття нею таких внутрішніх якостей, як бажання пізнавати характерні риси конкретних культур, визнання Іншого, прийняття багатогранного культурного світу, інтерес до різних культур, потреба полікультурного освоєння світу, міжкультурна взаємодія, відкритість іншим культурам, цінностям, відмінностям [4, с. 46]. Важливим показником полікультурного розвитку особистості, на думку дослідниці, є її *відкритість іншим культурам, цінностям і поглядам*. Відкритість передбачає активну позицію людини, коли немає сумнівів щодо культурних відмінностей, немає негативних стереотипів і упереджень. У цьому випадку відкритість Іншим культурам залежить від неперотивлення, пізнання, визнання, прийняття Іншої культури, інтересу й потреби в полікультурному вивченні світу, міжкультурній взаємодії.

В. В. Бойченко, розглядаючи полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи, за основу діагностування взяла три критерії сформованості полікультурної вихованості. Дослідниця вважає, що, зокрема, когнітивний критерій має такі показники, як знання про людські взаємини, моральні норми та норми-заборони, їх значення; уявлення про культуру поведінки, спілкування та мовлення; вміння оцінювати факти дійсності з погляду відомих знань. Про сформованість полікультурної вихованості за емоційно-оцінним свідчать позитивне ставлення до моральних норм, прагнення їх дотримуватися, повага до іншої людини; позитивна мотивація до взаємодії з іншими людьми незалежно від їх національної, релігійної приналежності; повага людської гідності, здатність до співпереживання, співчуття; тактовне й толерантне ставлення. Вчена вважає, що діяльнісний критерій характеризують уміння та навички дотримання основних правил культури поведінки і культури спілкування у міжособистісних взаєминах; уміння контролювати й корегувати можливі порушення; уміння підтримувати суб'єкт-суб'єктне діалогічне спілкування [2, с. 9].

А. К. Солодка, досліджуючи особливості полікультурного виховання старшокласників у процесі вивчення ними гуманітарних предметів, виокремила три критерії їх полікультурної вихованості: толерантності, інтеркультурної компетентності та мотиваційно-діяльнісний. Критерій толерантності, на думку дослідниці, передбачає повагу до унікальності культури кожного народу, терпимість до незвичайної поведінки, до інакомислення. У свою чергу, критерій інтеркультурної компетентності, на думку А. К. Солодкої, свідчить про здатність здійснювати інтеркультурну комунікацію й досягати взаєморозуміння в ситуаціях міжкультурного спілкування з використанням наявних у неї лінгвокультурологічних знань. Мотиваційно-діяльнісний критерій є мірилом готовності старшокласника перейти від мислення й розуміння до активної діяльності й відображає характер його спонукань до тих або інших вчинків, до розвитку полікультурних інтересів [9, с.59].

Проаналізувавши ці дослідження, ми дійшли висновку, що вихідні критерії полікультурної вихованості слід визначати на основі аналізу сформованості уявлень іноземних студентів про українську культуру, інтересу до неї, використання ними цих уявлень у різних видах діяльності, практики їх спілкування з однокурсниками та викладачами. Як вже було встановлено, рівень готовності молодих людей до життя у полікультурному суспільстві залежить від знань, умінь і навичок, також певних якостей особистості. Особливе значення мають культурологічні знання, уміння міжетнічної взаємодії, такі особистісні якості, як толерантність, громадянська та національна свідомість, духовність, гуманність тощо. За такого підходу найважливішим критерієм для оцінювання рівня полікультурної вихованості іноземних студентів було визначено **освітній (когнітивний) критерій**. Освітній критерій відображає обсяг і глибину засвоєння знань, необхідних для входження у новий культурний простір, для взаємодії з представниками іншої, української культури. Цей критерій дозволяє оцінити знання іноземними студентами української культури. Показниками цього критерію можна вважати:

- крос-культурну грамотність, знання історії України;
- правильність і повноту уявлень про Україну, її культуру, про традиції та фольклор;
- громадянські цінності, знання та повага до державних символів України;
- знання про людські взаємини, моральні норми та норми-заборони; гуманне, моральне ставлення до навколишнього світу й однокурсників.

Комунікативний (мовний) критерій характеризує здатність іноземних студентів опанувати українську мову, використовувати її з комунікативною метою. *Показниками цього критерію є:*

розвиненість навичок діалогічного мовлення, тобто вміння брати участь у розмові згідно із заданою ситуацією спілкування, використовуючи увесь свій мовленнєвий досвід;

розвиненість навичок монологічного мовлення, тобто вміння проектувати та створювати мовленнєві висловлювання;

уявлення про культуру поведінки, спілкування та мовлення в українському суспільстві;

дотримання правил українського мовленнєвого етикету.

При цьому було також враховано, що оцінка полікультурної вихованості за цим лише критерієм не може бути адекватною, оскільки при цьому ще мають значення дії, вчинки іноземних студентів, їх спілкування з представниками інших культур та однокурсниками, а також мотиви, що спонукають до тих чи інших вчинків. З огляду на це критеріями полікультурної вихованості іноземних студентів було використано також мотиваційно-ціннісний та діяльнісний (поведінковий) критерій.

Мотиваційний (ціннісний) критерій характеризує сформованість в іноземних студентів навчальних та пізнавальних мотивів, бажання вивчити та більше дізнатися про Україну, її мову та культуру, а також ступінь ціннісного визнання Іншої культури. *Показниками цього критерію є:*

інтерес до вивчення України, її мови та культури; повага до унікальності культури українського народу;

сформованість гуманних цінностей, моральних та громадянських ідеалів;

усвідомлення необхідності дотримуватися у своїй поведінці правил спілкування;

бажання підвищувати свій рівень знань, наполегливість у здобутті знань про Україну, використання різних джерел поповнення знань про Україну.

Емоційний (оцінний) критерій характеризує ступінь ціннісного визнання Іншої культури. Він дозволяє виявити ставлення іноземних студентів до української культури та її носіїв. *Показниками цього критерію слід вважати:*

позитивне сприйняття культурної розмаїтості, відкритість до української культури, готовність брати з неї все найкраще;

толерантність як визнання й прийняття культури Іншого;

альтруїзм як система ціннісних орієнтацій особистості, при якій центральним мотивом і критерієм взаємин і моральної оцінки є інтереси людей іншої культури;

здатність знижувати рівень емоційного реагування на несприятливі фактори міжособистісного впливу.

Діяльнісний (поведінковий) критерій характеризує переважний тип поведінки в міжкультурному спілкуванні. Йдеться про, як зазначає І. Д. Бех, стійку миротворчу, гуманістичну спрямованість особистості на підтримку й захист миру в широкому розумінні цього слова (мир із собою, іншими людьми, на Батьківщині, країні навчання, планеті; мир – як захист життя й прав людини) [1, с. 208]. *Показниками цього критерію є:*

позитивна культурна взаємодія у процесі спілкування;

здатність і готовність іноземних студентів ставити себе на місце інших; проявляти ініціативу у встановленні міжкультурного контакту з метою досягнення розуміння;

прийняття на себе відповідальності за усунення можливого міжкультурного непорозуміння;

прояв дипломатичності для підтримки діалогу культур, використання можливостей для культурного діалогу.

Відповідно до зазначених критеріїв і показників було виокремлено рівні полікультурної вихованості іноземних студентів: високий, середній та низький.

Для студентів з *низьким рівнем* характерна полікультурна неграмотність, вони мають слабкі уявлення про історію України, її культуру, про традиції, фольклор. Громадянські цінності у них не сформовані, такі студенти погано знають державні символи України. Вони мають поверхові уявлення про моральні людські взаємини, моральні норми та норми-заборони. У ставленні до навколишнього світу й однокурсників часто виявляють упередження. У студентів майже не розвинені навички діалогічного мовлення, вони не вміють брати участь у розмові згідно із заданою ситуацією спілкування, не мають мовленнєвого досвіду. У них майже не розвинені навички монологічного мовлення, тобто вони не уміють створювати мовленнєві висловлювання. Студенти мають поверхові уявлення про культуру поведінки, спілкування та мовлення в українському суспільстві. Вони часто не дотримуються правил українського мовленнєвого етикету. Студенти з таким рівнем полікультурної вихованості не мають вираженого інтересу до вивчення України, її мови та культури; вони часто виявляють неповажливе ставлення до культури українського народу. У таких студентів гуманні

цінності, моральні та громадянські ідеали сформовані недостатньо. Вони не завжди усвідомлюють необхідність дотримуватися у своїй поведінці правил спілкування. Такі студенти не мають вираженого бажання підвищувати свій рівень знань, вони не наполегливі у здобутті знань про Україну, свої знання про Україну вони поповнюють тільки на заняттях в університеті. Такі студенти часто не готові сприймати культурну розмаїтість, не завжди відкриті до української культури, не готові брати з неї все найкраще. Вони часто не толерантні, тобто не готові визнати й приймати культуру Іншого. Їх часто відрізняє егоїзм, для них переважаючим і критерієм взаємин і оцінки є власні інтереси. Такі студенти, у більшості випадків, не можуть знижувати рівень емоційного реагування на несприятливі фактори міжособистісного впливу. Студенти з таким рівнем сформованості полікультурної вихованості часто виявляють негативне ставлення до культурної взаємодії у процесі спілкування. Вони часто не готові ставити себе на місце інших. Такі студенти рідко проявляють ініціативу у встановленні міжкультурного контакту з метою досягнення розуміння, не готові прийняти на себе відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння. Для підтримки діалогу культур такі студенти не проявляють дипломатичність, часто не готові до культурного діалогу, навіть виявляють деструктивну поведінку при взаємодії з представниками інших культур.

Середній рівень. Такі студенти досить обізнані з особливостями культури України, вони мають достатні уявлення про історію України, її культуру, про традиції, фольклор. Громадянські цінності, і здебільшого, у них сформовані, студенти знають державні символи України. Вони мають уявлення про більшість моральних норм та норм-заборон. У переважній більшості випадків виявляють моральне ставлення до навколишнього світу й однокурсників. У студентів розвинені навички діалогічного мовлення, вони вміють брати участь у розмові згідно із заданою ситуацією спілкування, але не завжди можуть використати свій мовленнєвий досвід. У них розвинені навички монологічного мовлення, вони вміють створювати мовленнєві висловлювання. Студенти мають окремі уявлення про культуру поведінки, спілкування та мовлення в українському суспільстві. Вони в переважній більшості випадків дотримуються правил українського мовленнєвого етикету. Студенти з таким рівнем полікультурної вихованості мають інтерес до вивчення України, її мови та культури; вони, у більшості випадків, виявляють поважливе ставлення до культури українського народу. У таких студентів, здебільшого, сформовані гуманні цінності, моральні та громадянські ідеали. Вони, у більшості випадків, усвідомлюють необхідність дотримуватися у своїй поведінці правил спілкування. Такі студенти мають бажання підвищувати свій рівень знань, вони, в основному, наполегливі у здобутті знань про Україну, свої знання про Україну вони поповнюють із кількох джерел. Такі студенти переважно налаштовані на позитивне сприйняття культурної розмаїтості, відкриті до української культури, у більшості випадків готові брати з неї все найкраще. Вони переважно виявляють толерантність, тобто визнають й приймають культуру Іншого. Їх відрізняє альтруїзм, для них переважаючим і критерієм взаємин і моральної оцінки є інтереси людей іншої культури. Такі студенти, у більшості випадків, можуть знижувати рівень емоційного реагування на несприятливі фактори міжособистісного впливу. Студенти з таким рівнем сформованості полікультурної вихованості, в переважній більшості випадків, характеризуються позитивною культурною взаємодією у процесі спілкування, хоча вони не завжди здатні й готові ставити себе на місце інших. Такі студенти часто проявляють ініціативу у встановленні міжкультурного контакту з метою досягнення розуміння, не завжди готові прийняти на себе відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння. Для підтримки діалогу культур такі студенти, здебільшого, проявляють дипломатичність, хоча не завжди використовують можливості для культурного діалогу.

Високий рівень. Студенти відрізняються кроскультурною грамотністю, мають глибокі знання про історію України, її культуру, про традиції. Студенти визнають громадянські цінності та державні символи України. Вони мають ґрунтовні уявлення про моральні норми та норми-заборони. Виявляють моральне ставлення до навколишнього світу й однокурсників. У студентів високорозвинені навички діалогічного мовлення, студенти вміють брати участь у розмові згідно із заданою ситуацією спілкування, використовуючи увесь свій мовленнєвий досвід. У них гарно розвинені навички монологічного мовлення, тобто студенти вміють проектувати та створювати мовленнєві висловлювання. Студенти мають повні уявлення про культуру поведінки, спілкування та мовлення в українському суспільстві. Вони завжди дотримуються правил українського мовленнєвого етикету. Студенти з таким рівнем полікультурної вихованості мають високий інтерес до вивчення України, її мови та культури; вони поважають унікальність культури українського народу. У таких студентів сформовані гуманні цінності, моральні та громадянські ідеали. Вони усвідомлюють необхідність

дотримуватися у своїй поведінці правил спілкування. Такі студенти відрізняються великим бажанням підвищувати свій рівень знань, вони наполегливі у здобутті знань про Україну, свої знання про Україну вони поповнюють із багатьох джерел. Такі студенти налаштовані на позитивне сприйняття культурної розмаїтості, відкриті до української культури, готові брати з неї все найкраще. Вони виявляють толерантність, тобто визнають й приймають культуру Іншого. Їх відрізняє альтруїзм, для них центральним мотивом і критерієм взаємин і моральної оцінки є інтереси людей іншої культури. Такі студенти можуть знижувати рівень емоційного реагування на несприятливі фактори міжособистісного впливу. Студенти з таким рівнем сформованості полікультурної вихованості характеризуються позитивною культурною взаємодією у процесі спілкування. Вони здатні й готові ставити себе на місце інших. Такі студенти проявляють ініціативу у встановленні міжкультурного контакту з метою досягнення розуміння. Вони готові прийняти на себе відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння. Для підтримки діалогу культур такі студенти проявляють дипломатичність, завжди використовують можливості для культурного діалогу.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити такі критерії оцінки рівня полікультурної вихованості іноземних студентів: когнітивний (освітній), комунікативний (мовний), мотиваційний (ціннісний), емоційний (оцінний) та діяльнісний (поведінковий). Комплексне застосування зазначених критеріїв та показників дозволяє досить об'єктивно оцінити рівень полікультурної вихованості іноземних студентів, визначити, які їх знання, навички і вміння потребують поглиблення і розвитку, визначити програму їх удосконалення; порівняти результати, отримані під час дослідно-експериментальної роботи, зробити висновки щодо її ефективності.

Серед напрямків подальших розвідок доцільно визначити та обґрунтувати педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – 344 с.
2. Бойченко В. В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В. В. Бойченко ; Херсонський держ. ун-т ім. Павла Тичини. – Херсон, 2006. – 20 с.
3. Джури́нский А. Н. Поликультурное воспитание : сущность и перспективы развития / А. Н. Джури́нский // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93–96.
4. Карягина Ю. А. Воспитание поликультурности подростка в образовательном процессе : дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». – Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 2007. – 188 с.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – 4-те вид., допов. – К., 2003. – 615 с.
6. Подласый П. И. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 2 : Процесс воспитания. – 256 с.
7. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
8. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2002. – 680 с.
9. Солодка А. К. Полікультурне виховання старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів : дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2005. – 197 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент О. В. Діденко